İTERDİSİPLİNER BİR OKUMA DENEMESİ: CERVANTES'İN PENCERESİNDEN “DOĞU” VE “TÜRK” İMAJI

Samet ZENGİNOĞLU¹

Özet

Bireylerin, toplumların ve milletlerin bugüne dair düşüncelerini etkileyen tarihsel hafızaları vardır. Bu hafıza, aktörlerin “öteki” imajını belirleyen yol göstericilerden birisidir. “Öteki”nin zihin dünyasındaki inşasında; tarihi, toplumsal ve politik faktörler söz konusu olduğu gibi, “öteki”ne dair kaleme alınan çeşitli eserler de önemli bir diğer faktördür. Tarihsel derinlikten bugüne –oryantalizmin de göz ardı edilemez etkisi ile– Batı karşısında Doğu, bu perspektifte bir “öteki” olarak değerlendirilmiştir. Özellikle oryantalist seyyahların Doğu’ya dair yazdıkları eserler, içerdikleri olumsuz tespitler ve yaklaşımlar sebebiyle birçok alanda bu değerlendirmeye dair örnekler ortaya koymuşlardır. Şüphesiz “Doğu” kavramı ile birlikte “Türk” imajına dair de benzer bir durumun olduğunu söylemek mümkündür. İşte bu çalışma, gerek “Doğu” gerekse de “Türk” imajını, bu kez bir oryantalist seyyahın gözünden değil, mecburi nedenlerden dolayı Doğu ile tanışan bir yazarın, Cervantes’in penceresinden değerlendirmek amacındadır. Cervantes’in hayatı da bir bakıma, bir başka serüven olarak anlatılabilecek kadar maceralarla doludur. Bu maceralar içerisinde şüphesiz, yazarın Doğu ve Türkler ile olan ilişkisi de farklı bir bağlam teşkil etmektedir. Bu ilişki, Cervantes’in eserlerinde de çeşitli yansımalarla sahiptir. Çalışma kapsamında, bu yansımaların ne şekilde ifade edildiği yazarın belirlenen eserleri üzerinden analiz edilmiştir. Bu analiz ve değerlendirmeler ışığında, Batı karşısındaki Doğu ve Türk algısına dair çalışmalara bir katkı yapılması da hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu, Batı, Oryantalizm, Cervantes.

AN INTERDISCIPLINARY READING TRY: THE “EAST” AND THE “TURKISH” IMAGES FROM CERVANTES’ PERSPECTIVE

Abstract

Individuals, communities, and nations have historical memories influencing their views of the present. Such memories are among the determiners of agents’ images of “other” The construction of “other” in minds is influenced by works written about “other” as well as by historical, social, and political factors. From past to present, also with the unignorable effect of orientalism, the East has been considered as “other” in the face of the West from this perspective. Especially the works about the East written by orientalist travelers have provided examples concerning this judgment in a lot of areas with the negative determinations and approaches they contain. Surely, there is a similar situation for the “Turkish” image along with the “East” conception. In this regard, the purpose of this study is to evaluate both the “East” image and the “Turkish” image not from the perspective of an orientalist traveler but from that of Cervantes, who had to get to know the East for certain indispensable reasons. Cervantes’s life is also full of adventures. It goes without saying that his relations with the East and Turks,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dış Ticaret Bölümü, e-posta: sametzinginoglu@gmail.com

among all these adventures, constitute another context. These relations manifest themselves in Cervantes' works in various ways. This study analyzes such manifestations (the ways relations are reflected) through the determined works of the writer. With such analysis and evaluations, it is expected to make a contribution to research on the East and Turkish images in the face of the West.

Keywords: East, West, Orientalism, Cervantes.

GİRİŞ

Psikolojik, sosyolojik ve politik zeminde bir “biz” tanımının inşa edilebilmesi için “öteki”ne ihtiyaç duyulmaktadır. Kimi zaman, “biz” tanımı karşısında bir “öteki” tanımlaması yapılırken, kimi zaman da “öteki”ne göre/karşı “biz” tanımlaması yapılmaktadır. Batı karşısında Doğu tahayyülünün ya da Doğu karşısında Batı tahayyülünün de benzer bir sürece sahip olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle dini faktörlerle, İslam'ın yayılması sürecinde ve Akdeniz üzerinden gerçekleştirilen fetihlerde ya da 11. yüzyıldan 13. yüzyıla değin vuku bulan Haçlı Seferlerinde fiili olarak ve özellikle 14. yüzyıldan itibaren de oryantalist çalışmalarla söylemsel ve hatta ideolojik olarak bu karşıtlık belirgin bir biçimde görülebilmektedir. Batı karşısında dini zeminde “Doğu” imajı şekillenirken, özellikle Osmanlı İmparatorluğu bağlamında başta İstanbul'un fethi ve sonrasında Avrupa'ya yönelme süreci ile birlikte “Türk” imajı da belirgin bir biçimde literatürde kendisine yer bulmuştur (Kumrular, 2008).

Bu çalışma da Cervantes'in penceresinden, eserleri dikkate alınarak “Doğu” ve “Türk” imajının ne şekilde tezahür etmiş olduğunu değerlendirme amacını taşımaktadır. Cervantes'in hayatını kaleme alan Neumahr (2018, s. 373), bugün Don Kişot² hariç, Cervantes'in eserlerinin, her yeri kaplayan Shakespeare külliyatının aksine hiçbir yerde olmadığını vurgulamaktadır. Cervantes ve Shakespeare'in çağdaş oldukları dikkate alındığında, bugün için bu ifadenin doğruluk payının olduğu belirtilmelidir. Dolayısıyla bu çalışma iki açıdan literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir. Bunlardan birincisi, Don Kişot haricinde Cervantes'in hayatını ve belirlenen diğer eserlerini de dikkate alarak bir analiz koymak hedefidir. İkinci hedef ise, birçok dile çevrilen Don Kişot eserindeki “Doğu” ve “Türk” imajına odaklanarak, okurların zihin dünyasında nasıl bir algının oluşturulmaya çalışıldığının tespit edilmesidir.

Bu genel çerçevede dâhilinde çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Batı–Doğu karşıtlığına dair teşhis ve tespitler ortaya konulmuştur. Doğu'ya yönelik çalışmalarda, oryantalist seyyahların ciddi bir payı olduğu bilinmektedir. Cervantes'in kaleme aldığı hususlar da bir oryantalist seyyahı andırırsa da, yazarın mücbir sebepten dolayı bir Doğu serüveni yaşamış olduğu bu bağlamda belirtilmiştir. İkinci bölümde ise, Cervantes'in çalkantılı ve bir bakıma macera dolu hayatına yer verilmiştir. Zira birçok noktada, yazarın yaşadığı süreçleri ve gelişmeleri doğrudan ya da dolaylı olarak eserlerine deyim yerindeyse serpiştirdiği bilinmektedir. Dolayısıyla, Cervantes'in “neler” söylediğini doğru analiz edebilmek için “neler” yaşadığını bilmek gerektiği düşünülmektedir. Özellikle İnebahtı Savaşı'na katılması ve savaştan

² Her ne kadar kahramanımızın orijinal yazını “Don Quijote” olsa da, çalışma da gerek okuma gerekse bütünlük açısından “Don Kişot” kullanımı esas alınmıştır.

sonraki beş yıllık esaret dönemi Cervantes'in eserlerinde esaret-özgürlük ikilemi çerçevesinde sık sık yer bulmuştur (Karaca, 2009). Son olarak ise, başta Don Kişot adlı eser olmak üzere, Cervantes'in “Doğu” ve “Türk” imajına dair kaleme aldığı hadiseler ve bakış açılarına yer verilmiştir.

KARMAŞIK BİR KARŞITLIK: BATI KARŞISINDA DOĞU

Batı–Doğu ikilemi, coğrafi bir karşılaştırmadan ziyade düşünce, zihniyet ve bakış açısı ile ilgili bir durumu ifade etmektedir. Bu ikilem, geçmişten bu yana, çeşitli alanlarda gün yüzüne çıkmıştır. Bu durum içerisinde, şüphesiz Batı'nın nerede başlayıp nerede bittiği, aynı şekilde Doğu'nun da hangi alanı kapsadığı algı ve zihin dünyası açısından muğlak bir tartışmanın zemini teşkil etmektedir. Politik, dini ve sosyo–kültürel zeminde inşa edilen Batı–Doğu karşıtlığının ötekileştirme argümanı olarak kullandıkları etkenlerin/değişkenlerin ortak paydaları ve dışlayıcı faktörleri şüphesiz bu tartışmayı girift bir hale getirmektedir. Bununla birlikte, modern çağlardan bu yana Batı'nın merkezî bir konum inşa etmesi ve bu inşa sürecini de ihraç etme girişimleri Doğu'yu çok daha farklı bir şekilde tanımlanır hale getirmiştir. “Tanımlanır” olma süreci, arka planında oryantalist bir bakış açısını ihtiva etmektedir. Dolayısıyla Batı karşısında Doğu ifadesinde bu bakış açısını göz ardı etmemek gerekmektedir.

Oryantalizmin resmi olarak ortaya çıkışı, 14. yüzyılın başlangıcına değin götürülebilir (Köse ve Küçük, 2015, s. 112). Bu hususta, şu ana değin belki de en kapsamlı değerlendirmeyi ortaya koymuş olan Said (2014, s. 13), oryantalist bakışı şu şekilde ifade etmektedir: Oryantalizm Doğu ile –Doğu hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğreterek, oraya yerleşerek, onu yöneterek– uğraşan ortak kurum olarak, kısacası Doğu'ya egemen olmakta, Doğu'yu yeniden yapılandırmakta bir Batı biçimi olarak incelenebilir. Egemen olunan, yapılandırılan ve tanımlanan Doğu, Batı karşısında “öteki”ni temsil etmektedir. Herhangi bir kategoride ayrı bir ötekileştirme mantık biçimini devreye sokan Batı, bütün bu oluşumları karşıtlarına göre üretmektedir. Bu mantık biçimi, hangi amaca matuf yapıyor olursa olsun, burada önceliği olan husus, Batılı zihin yapısının ötekine endeksli bir işleyişe bağlı olarak geliştiğidir (Süphandağı, 2004, s. 54). Köse ve Küçük'e göre (2015, s. 118), “Oryantalist söylemde içselleştirilmiş olan ötekileştirme mekanizması temelde Doğu–Batı ayrımına dayanmaktadır. Dünyanın ikiye bölünerek Doğu ve Batı gibi bölgelere ayrılması, Batılı iktidar tarafından meşrulaştırılmıştır. Dolayısıyla Batı, iktidarını kurarken kendi düş dünyasında şekillenen ve iktidarını sağlamlaştırmaya zemin hazırlayacak bir “hayali doğu” üreterek ve ona kendisinden aşağı sıfatlar yükleyerek ötekileştirme işlevini sürdürmektedir.”

İfade edilen oryantalist zemin, Batılı seyyahlar tarafından da desteklenmiştir. Batı'nın Doğu ile ilişkili ilk bilgi akışı Doğu'ya seyahat eden oryantalist gezginlerin gezip gördükleri yerleri ve hatta yaşadıkları olayları yazılı kayıt altında tuttukları seyahatnameler aracılığıyla sağlanmıştır (Özsüer, 2018, s. 66). 17. yüzyılda Doğu hakkında yayımlanan “seyahatlerin” sayısının iki yüzden fazla olduğu ileri sürülmektedir (Hentsch, 2016, s. 130). Benzer şekilde, özellikle 18. ve 19. yüzyılda Doğu miti ve Türklere dair yazın sahasındaki anlatılar ve ifadeler de dikkat çekmektedir (Parla, 2018). Bu seyahatnamelerin ortak özelliklerinin, inşa edilen bir “Doğu imajı”, kalıplaşmış yargılar ve Müslümanlara ve Türklere yönelik olumsuz, dışlayıcı

bakış açıları çerçevesinde şekillenmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Bilici, 2011; Türkyılmaz, 2013).

Seyahatnamelerle birlikte, Batılı birçok yazar da Doğu imajına çeşitli eserlerinde yer vermişlerdir. Ortaçağ ile 18. yüzyıl arasında Ariosto, Milton, Marlowe, Tasso, Shakespeare, Cervantes ve Roland Destanı ile CidEfsanesi'nin yazarları gibi büyük yazarlar, eserlerinde Doğu'nun zenginliklerinden, onları popüler kılan imgelerin, düşüncelerin, betilerin ana hatlarını keskinleştirecek biçimde yararlanmışlardır (Said, 2014, s. 73). İsmi geçen yazarlardan Cervantes'in "Doğu" ve "Türk" imajı da bu çalışmanın temel sorunsallarından birisini oluşturmaktadır. Fakat bu imajı şekillendiren arka plana geçmeden evvel bir ayırımın yapılması gerekmektedir. Oryantalist seyyahlar, büyük oranda bir devlet görevlisi olarak ya da kendi istekleri ile Doğu'ya seyahat etmişlerdir. Cervantes'in de zihninde şekillenen Doğu ve Türk imajında Doğu'da (Cezayir) yaşadığı dönemin büyük etkisi vardır. Ancak Cervantes, ne bir devlet görevlisi olarak oradadır ne de kendi isteği ile oradadır. Bilakis bir esaret durumu söz konusudur. Dolayısıyla şu ana değin çerçevesi çizilen hususlar ışığında, Cervantes'in yazdıklarında da oryantalizmin izlerini, ipuçlarını görebilmek olasıdır. Lakin orada olma nedeni açısından farklı bir durumun söz konusu olduğu belirtilmelidir.

ÖZGÜRLÜK VE ESARETİN KIYISINDA BİR YAŞAM: CERVANTES

Miguel de Cervantes'in 1547 yılında doğduğu bilinmektedir. Buna göre, Cervantes, New Castile eyaletinin Alcalá de Henares isimli antik kasabasında Kardinal Ximenes tarafından 9 Ekim 1547'de vaftiz edilmiştir (Watts, 2018, s. 11). Ailesi ile ilgili bilgilere dair malumat sahibi olunmasına rağmen (bkz. Neumahr, 2018), Cervantes'in çocukluğu ve gençliği hakkında çok fazla detaylı bilginin söz konusu olduğunu söylemek mümkün değildir. İstisnai olarak, vaftiz kaydından ancak yirmi iki yıl sonrasında geleceğin yazarı hakkında bir yazılı bilgiye rastlanmaktadır. Buna göre, öğretmeni Juan Lopez de Hoyos (1511-1583), 1569 yılında yayımlanan bir kitabında Cervantes'i "değerli ve sevilen öğrencimiz" sözleriyle anmaktadır (Neumahr, 2018, s. 43). Temel eğitimin haricinde, Cervantes'i büyük ölçüde otodidakt, yani kendi kendini yetiştirmiş biri olarak değerlendirmek mümkündür. Büyük oranda özel okumalarıyla, seyahatlerle ve yaşananları müşahade ederek öğrenmiştir (Neumahr, 2018, s. 57).

Önalp'e göre (1992, s. 298–299), Cervantes'in hayatına dair yine de kesinlikle bilinen şeylerden birisi de 1569 yılından sonra İtalya'da oluşudur. Bu ülkede bulunuşunun nedeni, İspanya'da hakkında çıkartılan bir tutuklama kararından kurtulmak olsa gerektir. Zira Cervantes'in 1568 yılında Madrid'de bir düelloda rakibini ağır bir şekilde yaraladığı bilinmektedir. Olay yerinden kaçan Cervantes'in gıyabında yapılan duruşmasında sağ kolunun halk önünde kesilmesine karar verilmiştir. Cervantes kendisini kurtarmak amacıyla o dönem İtalya'ya geçmiştir. Hayatındaki bu durağın ardından ise ismi bu kez belirgin bir biçimde İnebahtı Savaşı (Lepanto Muharebesi) ile duyulacaktır. Cervantes, bu savaşa katılmış ve bu sürecin ardından hayatını bizatihi etkileyen iki hususi gelişmeyle karşı karşıya kalmıştır. Bu iki gelişmeden birisi, savaşta sol elinden yara almış olmasıdır. Nitekim hayatı boyunca kullanamadığı sol eli bir arkebüz mermisiyle sakatlanmıştır, bu da Cervantes'e "İnebahtı çolağı" adını kazandırmıştır. İkinci önemli gelişme ise, belki de Cervantes'in yazın dünyasını en çok etkileyen süreç olarak nitelendirilebilecek olan esaret dönemidir. İnebahtı Savaşı'nda aldığı

yaradan ötürü sol eli felç olan Cervantes, üzerinde üstlerinden aldığı taltif mektuplarıyla kardeşi Rodrigo ile birlikte İspanya'ya dönerken, 1575 yılında Türk korsanlarına esir düşmüş ve Cezayir'e götürülmüştür. Taltif mektupları da korsanlara onun önemli biri olduğu izlenimini vermiştir. Bu nedenle fide almak amacıyla, Cervantes beş yıl esir tutulmuştur (Cervantes, 2018a, s. 24).

Esaret döneminde Cervantes, toplamda dört firar girişimini organize edip gerçekleştirmiştir. Bu girişimlerin ikisi denizden ve ikisi karadan gerçekleştirilmiş olup, hepsi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. (Neumahr, 2018, s. 133; Watts, 2018, s. 34 vd.). Nihayetinde fidyenin ödenmesi ile birlikte, Cervantes bu beş yıllık esaretten 1580 yılında kurtulmuştur. Bu beş yıllık dönemin Cervantes'in gerek yaşamı gerekse de yazın hayatı için büyük bir kırılma noktası teşkil etmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki, tüm hayatında ve tüm eserlerinde Cezayir'de yaşadığı sürecin izlerini görmek mümkündür. Cezayir'de insan doğasını daha geniş bir açıdan görmesini sağlayan, bilgisini artırıp hoşgörüsünü yükselten deneyimlerin onu ne kadar etkilediği, tüm ırklardan ve soylardan insanların toplandığı bu ilginç küçük dünyaya, esaretine ve oradaki karakterlere yaptığı göndermelerden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, tüm eserlerinde Doğu fikirleri ve ifadelerinin tekrarlandığı görülebilmektedir (Watts, 2018, s. 40). Nitekim spesifik olarak Cezayir izlenimleri, *Cezayir'de Sürgün* ve *Cezayir Zindanları* (Neumahr, 2018, s. 178-179) adlı eserlere de yansımıştır.

Bu beş yıllık deneyimin ardından, Cervantes'in yazın hayatındaki belirgin adımlar görülmeye başlanmıştır. Örneğin, 1585 yılında yayınlanan *La Galatea* adlı eser bunlardan birisidir. Lakin bu başlangıç, çok da olumlu olmayan bir adımı teşkil etmiştir. Pastoral bir aşk öyküsünü anlatan kitap ikinci baskısını yapmamış, vaat edilen devamı da çıkmamıştır. Bununla birlikte, Cervantes profesyonel olarak çalışmaya da devam etmiştir. 1588 yılında kurulan İspanyol Armadası'nda komiser olarak çalışmaya başlamıştır. Ülkenin taşrasından ordu için tahıl tedarik etmiş ve vergi toplamıştır. Fakat buradaki işini iyi yapmadığı, hesapları tutmadığı gerekçesiyle, bu kez 1597'de hapse atılmıştır (Şimşek, s. 24). Don Kişot adlı eserini hapiste iken yazdığı yönünde düşünceler var olsa da, Watts'a göre (2018, s. 9), bu büyük eserini hapisanede iken yazmamıştır; bu eseri yazma fikri aklına burada gelmiştir. Her ne şekilde kaleme almış olursa olsun, 1605 yılında Don Kişot'un ilk cildi yayınlanmış ve Cervantes bu büyük eserle, dünya yazın tarihine adını yazdırma noktasındaki hamlesini gerçekleştirmiştir. Bu tarihten on yıl sonra Don Kişot'un ikinci cildi yayınlanmıştır ve tarihler 23 Nisan 1616'yı gösterdiğinde Cervantes bu serüven dolu hayatına veda etmiştir (Cervantes'in hayatı için ayrıca bkz. O'Brien, 1916).

Birçok yazar gibi, Cervantes de yaşadığı bağlamların etkisi altında kalmış ve bu etki onun eserlerine de yansımıştır. Göktürk (1982, s. 15), her sanat yapıtının bir bireyin, onun dünyaya bakışının dile gelişi olduğunu ifade ederken haksız değildir. Zira bu bakışını birey çağından edinmiştir. Dolayısıyla yazarın yaşadığı dönem ve yaşadıkları, yazdıkları ile doğrudan ya da dolaylı ilgili ve ilişkili olsa gerektir. Nitekim Cervantes'in eserlerinde çoğu yaşanmış vetirelere dayanan esaret ve özgürlük ikilemini müşahade etmek olanaklıdır. Hatta daha özelde bile Don Kişot karakterinde bazı izler yakalanabilir. Çünkü Cervantes'te Don Kişot'ta da bulunan düşünce dünyasının aynısı vardır. O da bu dünyayı kötü, rezil, gülünç, bayağı, kaba, çok haksız ve acımasız bilmiştir (Suarez, 2007, s. 201). Bu çerçevede dâhilinde, Cervantes'in yaşadıkları

(özellikle esaret dönemi), eserlerinde büyük etkiye sahip olmuştur. Adeta “Doğu” ve “Türk” imajı mücbir nedenden dolayı başına gelen hadiseler kapsamında şekillenmiştir. Peki, bu şekillenmenin tezahürleri eserlerinde nasıl yer almıştır? Bir sonraki bölüm, Cervantes’in eserlerinden aktarılan muhtelif örneklerle bu soruya yanıt arama amacını taşımaktadır.

CERVANTES’İN ESERLERİNDE “DOĞU” VE TÜRK” İMAJI

Söz konusu yaşanan gelişmeler ışığında, Cervantes’in yazınında “Doğu” ve “Türk” imajına dair dikkat çekici örneklerle karşılaşabilmek olasıdır. Onu dünya çapında üne ulaştıran Don Kişot adlı eserinde de bu eksendeki örneklerle ulaşılabilir. Zira Cervantes, Don Kişot’u yazarken, Türklerin esiriyken yaşadıklarını da sayfalara serpiştirmiştir (Kumrular, 2008, s. 32). Don Kişot (esas ismiyle İyi Yürekli Alonso Quijano), gerek yel değirmenleri ile yaşadıkları, gerek Sancho Panza ile olan diyalogları, gerek Dulcinea del Toboso’ya olan aşkı ile dünya edebiyatı açısından meşhur bir karakterdir. Bu karakterin genel bağlamda yaşadığı kimi zaman gerçekçi, kimi zaman ironik hadiselerin yanı sıra, daha özelde “Doğu” ve “Türk” imajına dair söylemleri de söz konusudur. Bu noktada, eserde yer alan ifadelerle şu şekilde yer vermek mümkündür:

Eserin birinci cildinin dokuzuncu bölümünde şöylesi bir ifade yer almaktadır: “Bu öykünün gerçekliği konusunda tek itiraz, yazarının Arap olması olabilir; çünkü bu milletin özelliklerinden biri, yalancılıktır. Ne var ki, bize düşman olduklarından, hikâyenin fazlası değil, eksikliği olması beklenir.” (Cervantes, 2018a, s. 94). Burada, eseri kaleme almış olduğu belirtilen Seyyid Hamid Badincani’ne atıf yapılmakla birlikte, Arap kimliği bazında topyekûn yalancılık ile itham eden bir bakış ortaya konulmuştur. Burada Arap olma ile ilgili olarak İslamiyet ve Müslümanlara karşı da sahip olunan bakış açısı belirginleşmektedir. Hatta on sekizinci bölüme gelindiğinde, Hz. Muhammed’e dair tahkir edici ifadelerle bile karşılaşmaktadır (Cervantes, 2018a, s. 148). Dini zemindeki bu Doğu imajına dair ilk ipuçlarının ardından Türklere yönelik de benzer bir yaklaşımın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki, yirmi üçüncü bölümde Don Kişot şöyle seslenmektedir: “hep söylerler Sancho, alçaklara iyilik etmek, denize su dökmek gibidir. Bana söylediklerine kulak verseydim, bu bela başıma gelmeyecekti. Ama oldu bir kere; sabredip bundan sonrası için ders alacağız.” Buna karşın ise, Sancho Panza şöyle bir atıfla yanıt verir: “ben ne kadar Türk’sem, siz de o kadar ders alırsınız.” (Cervantes, 2018a, s. 189).

Türk konusu, Osmanlı algısı ile de doğrudan ilgilidir. Otuz dokuzuncu bölümde yer alan esir hikâyesinde, Osmanlı’dan bahis açıldığında: “ama Tanrı başka türlü olmasını emretti; bizim donanmamızın başındaki amiralin günahları yüzünden değil, Hristiyan âleminin günahları yüzünden ve Tanrı daima bizi cezalandıracak bir kırbaç olmasını istediğinden” (Cervantes, 2018a, s. 341) denmektedir. Tarihsel arka planda da Türklerin, günahkâr Hristiyanlardan Tanrı’nın intikamını alan kişiler (Özsüer, 2018, s. 75) olarak değerlendirilmiş olduğu bilinen bir gerçektir. Aslında çok da sürpriz olmayan bir biçimde, Avrupa’nın gözündeki “zalim”, “gaddar” Türk imajı ile Don Kişot’ta da karşılaşmaktadır. Nitekim kırk birinci bölümde yer alan “Türk askerleri o kadar küstahtır, kendi yönetimleri altındaki Magripliler’i o kadar ezerler ki, köleden daha kötü muamele ederler onlara” (Cervantes, 2018a, s. 356) ifadesinde de bu görüş teyit edilmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere, bu eserde Cervantes, bizatihi yaşadığı ya da

şahit olduğu gelişmelere dair de izler bırakmıştır. Bu bağlamda kırk ikinci bölümde İnebahtı ve Cezayir’e dair atıflar yer almaktadır. (Cervantes, 2018a, s. 370).

Eserin ikinci cildinin üçüncü bölümünde de yine Seyyid Hamid Badincani’ye atfen, “Seyyid adına bakılırsa, yazarın Magripli olması onu üzüyordu; Magriplilerin hepsi düzenbaz, sahtekâr ve palavracı olduklarından, doğru herhangi bir şey beklenemezdi kendilerinden” (Cervantes, 2018b, s. 466) denilerek, Doğu’ya dair yalancılık, düzenbazlık, sahtekârlık gibi ithamlara yer verilmektedir. Hatta yirmi yedinci bölümde, Seyyid Hamid Badincani’nin sözüne itibar edilmesi noktasında Katolik bir Hristiyan gibi davranması durumuna yer verilmektedir. Bu büyük öykünün tarihçisi Seyyid Hamid, bu bölüme şu sözlerle başlıyor: “Katolik bir Hristiyan olarak yemin ederim ki...”; hikâyenin tercümanı ise, Seyyid Hamid’in, kesinlikle Magripli olmasına rağmen Katolik Hristiyan olarak yemin etmesini şöyle açıklıyor: Nasıl ki, Katolik bir Hristiyan yemin ettiğinde, yemini ve söyleyecekleri doğruysa, doğru olması gerekirse, yazar da Katolik bir Hristiyan gibi yemin etmektedir (Cervantes, 2018b, s. 614).

Don Kişot adlı eserin haricinde, örneğin *Köpeklerin Sohbeti*’nde de ele alınan hususlardan çok uzak olmayan algının/imağın olduğu görülmektedir. Eserde, bir hasta Teğmen’in hastanede iken düştükleri notlar üzerinden, Cipion ve Berganza adlı köpeklerin kendi aralarındaki konuşmalar ele alınmıştır. Burada Berganza şöyle demektedir; “Ah, dostum Cipion, bir başlayınca iki haftada bitiremeyeceğimden korkmasam bu hinoğluhin Magribilerle ilgili sana neler neler anlatırdım! Hele hele ayrıntılara girsem, belki iki ayda da bitmez, fakat numunelik olarak birini anlatmam şart, ki sen de genel olarak bu millette görüp de dikkatimi çeken şeyleri bir duyusun. Bu kavmin içinde, mukaddes Hristiyan hukukuna yürekten inanan tek bir kişiye rastlamak mucize kabilindendir; bütün istedikleri para kazanmak ve kazandıkları bu parayı biriktirmektedir. Sadece bu uğurda çalışır ve yemezler” (Cervantes, 2015, s. 118-119). Dini zemindeki bu mukayesenin yanı sıra, bu kez *Cömert Âşık* adlı öyküde (Cervantes, 2010, s. 121), yer alan şu mısralar dikkat çekmektedir:

*Alçak bir tepenin ardından
güneşin yüzünü gösterişi gibi
bizi ansızın alıp götüren
görünüşiyle boyun eğdiren
bizi kendimizden geçiren
içinde kurt olmayan
değerli bir taş gibi
bir yüzün var senin Ayşe
Muhammed’in sert mızrağı gibi
bağrımı delip geçen.*

Şüphesiz burada da olumsuz bir yargı söz konusudur. “Mızrak” ifadesi ile de şiddete dair bir göndermenin yapıldığı söylenebilir. Hatta yine bu eserde, “Muhammed’in cenneti” tanımlaması ile de bir başka ötekileştirme söylemi ile karşılaşmak olasıdır. Eserde geçen bir

diyalogda, “Kadı efendi, Halime’ye istediği zaman babasının evine gidip orada bir süre kalabileceğini söyledi, fakat Halime, Leonisa’nın kendisine vermiş olduğu umutların sarhoşluğu içerisinde, değil babasının evine gitmek Muhammed’in cennetine bile gitmek istemiyordu” (Cervantes, 2010, s. 125) ifadesi yer almaktadır.

Rinconete ve Cortadillo’nun başlarından geçen macerayı anlatan öyküde, “Bu Yahudi de iyi yağmacıdır ve büyük bilgisi vardır. Ama günlerdir yanıma uğramıyor. Hiç de iyi etmiyor. Tanrı biliyor ya eğer akıllanmazsa onun o papaz külahını sökerim. Zaten hırsızın biri. Papazlıktan, ancak bir Türk kadar anlıyor” (Cervantes, 2010, s. 189) denilmektedir. Yazarın Doğu’ya yaptığı vurgu kadar, Türkleri de sık sık andığı gözlemlenmektedir. Örneğin, Yüce Sultan adlı tiyatro eseri, Osmanlı İmparatorluğu’nun tüm görkemini gözler önüne seren bir sahneyle, Osmanlı padişahının Cuma namazı kılmak üzere, Topkapı Sarayı’ndan Ayasofya’ya gidişiyle başlamaktadır (Cervantes, 2016). Ayrıca *İngiliz İspanyol Kadın* adlı öyküde, “bizi Türklerin dayanılmaz esaretinden kurtaran kişinin bu derece merhametli ve iyi olması elbette ki doğaldır; çünkü onun hatırlanmaya geçecek olan zaferinin ve bizi korkutan değil, üstün tutan cömertliğinin haberi sonsuz sayıda ülkeye ulaşacak ve ulaştığı her ülkede de onu ünlü yapacaktır” (Cervantes, 2010, s. 206) denilmektedir. Burada da “dayanılmaz esaret” ifadesi ile bir kez daha olumsuz bir imaj inşasına devam edilmiştir.

SONUÇ

Batı’nın kendi içerisindeki politik ve dini bölünmesinin haricinde, bir dış-öteki olarak Doğu ile yüzleşmesini ya da meydan okumasını Kavimler Göçü’ne kadar götürebilmek mümkündür. Fakat özellikle İslam ordularının Akdeniz üzerinden gerçekleştirdikleri seferler ve sonrasında 14. ve 15. yüzyıllardan itibaren Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte dini temelde belirgin bir karşıtlık oluşmuştur. Bu karşıtlık, Batı nazarında birçok farklı duyguyu barındırmıştır. Bir yandan bu düşmana/tehdide yönelik korku söz konusu iken, diğer yandan merak/hayret söz konusu olmuştur. Şüphesiz bu dini karşıtlık, birçok farklı alana da sirayet etmiştir. Fakat şu husus belirtilmelidir ki, bu tablo içerisinde yine belirgin bir Türk varlığı/imajı da bulunmaktadır. Zira bilindiği üzere, Batı açısından Doğu, Müslüman ve Türk ifadeleri iç içe geçmiş bir yapı arz etmiştir/etmektedir.

Batı tahayyülünde, bu çerçevede inşa edilen “Doğu” ve “Türk” imajının çok olumlu göstergelere ve söylemlere sahip olduğu söylenemez. Şüphesiz, bu inşa sürecinde politik, askeri ve ekonomik fiili faktörler etkili olduğu kadar, yazın dünyası da Batı toplumunun zihin dünyasını şekillendirmede büyük pay sahibidir. Özellikle oryantalist seyyahların bu yöndeki çalışmaları, bu şekillendirmede etkili olmuştur. Cervantes de Doğu ile karşılaşan/yüzleşen bir yazar olarak bu çalışmalardaki söylemlere benzer bir “Doğu” ve “Türk” imajını eserlerine yansıtmıştır. Çalışma kapsamında da müşahade edildiği üzere, Don Kişot eseri başta olmak üzere, birçok eserinde de bu imajı tayin eden “yalancı”, “zalim” gibi manalar yer almıştır. Elbette ki, bu imajın ortaya çıkışında dini temelli atıfların da sık sık söz konusu olduğu eklenmelidir.

Cervantes’in birçok eserinin yazıldığı tam tarih hakkında malumat sahibi olunamasa da ve yine bazı eserleri günümüze ulaşamamış olsa da, mevcut durumda sadece Don Kişot’un birçok dile çevrilmiş olması, Doğu’ya ve Türklere yabancı okurların zihninde çok da olumlu

olmayan bir intibain ortaya çıkması için yeterlidir. Her ne kadar Önalp (1992, s. 321), Cervantes'in esirliği sırasında yaşamış olduğu tüm acılara ve sıkıntılara rağmen, Türklerden nefret eden bir yazar olmadığı izlenimi edindiğimizi söyleyebiliriz ifadesinde bulunsa da, ortaya konulan söylemler ışığında bu çalışmanın bu denli iyimser bir düşünceye sahip olmadığı düşünülmektedir. Nitekim çalışma bağlamında bu hususu teyit eden örnekler paylaşılmıştır.

Sonuç olarak, mücbir nedenlerle Türklerle karşılaşan Cervantes, başta İnebahtı Savaşı olmak üzere, Cezayir'deki esaret dönemini kimi zaman gerçekler ışığında, kimi zamanda kurgusal bağlamda eserlerine aktarmıştır. Bu noktada, kaleme aldığı hususların her iki bağlam açısından da olumsuz algıya sahip olduğu görülmüştür. Bu çalışma da bu olumsuz algının eserlerinde ne şekilde tezahür ettiğini çeşitli perspektiflerden analiz etme amacını taşımıştır.

KAYNAKÇA

- Bilici, İ. E. (2011). Oryantalist Seyahatnamelerde Türk İmgesi Üzerine Bir İnceleme: Alexander William Kinglake'in Seyahatnamesi Eothen Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Sayı. 2, 1–21.
- De Cervantes Saavedra, M. (2010). *Örnek Alınacak Hikâyeler*. (N. H. Soydan, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- De Cervantes Saavedra, M. (2015). *Köpeklerin Sohbeti*. (S. Okan, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- De Cervantes Saavedra, M. (2016). *Yüce Sultan*. (Y. E. Canpolat, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- De Cervantes Saavedra, M. (2018a). *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote I*. (R. Hakmen, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- De Cervantes Saavedra, M. (2018b). *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote II*. (R. Hakmen, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Göktürk, A. (1982). *Ada, İngiliz Yazınında Ada Kavramı*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Hentsch, T. (2016). *Hayali Doğu, Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı*. (A. Bora, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Karaca, C. (2009). *Miguel de Cervantes Saavedra'nın Esaretinin Eserlerine Yansıması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatları (İspanyol Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara.
- Köse, M. ve Küçük, M. (2015). Oryantalizm ve “Öteki” Algısı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 1, 107–127.
- Kumrular, Ö. (2008). *Türk Korkusu, Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Neumahr, U. (2018). *Miguel de Cervantes, Delidolu Bir Hayat*. (E. Özbek, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- O'Brien, M. (1916). Cervantes (1547–1616). *The Irish Monthly*, Vol. 44, No. 515, 283–292.
- Önalp, E. (1992). Cervantes'in Türklere Esir Düşmesi ve Esaretinin Eserlerine Yansıması. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı. 3, 297–321.
- Özsüer, E. (2018). *Türkokratia-Avrupa'da Türk İmajı*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Parla, J. (2018). *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Said, E. W. (2014). *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Arayışları*. (B. Ülner, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Suarez, A. (2007). *Üç Ölümsüz, Tolstoy, Baudelaire, Cervantes*. (T. Yücel, Çev.). Ankara: Hece Yayınları.
- Süphandağı, İ. (2014). *Batı ve İslam Arasında Oryantalizm*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Şimşek, E. (2018). İmanlı Bir Savaşçı, Şanslı Bir Esir, Büyük Bir Yazar. *Arka Kapak Kitap ve Kültür Dergisi*, Yıl. 3, Sayı. 34.
- Türkyılmaz, Ü. (2013). Gerard de Nerval'in Doğu'da Seyahat'inde Türk/Osmanlı İmgesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53, 2, 549–561.
- Watts, H. E. (2018). *Miguel de Cervantes*. (D. Bal, Çev.). İstanbul: Maya Kitap.